

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 327.7+061.1 ЄС(575)

М. Дорошко, д-р истор. наук, проф.,
І. Волошенко, канд. політ. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

**ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

Проаналізовано політику Європейського Союзу щодо пострадянських держав Центральної Азії; увагу зосереджено на виробленні стратегії ЄС, основних напрямках співробітництва, практичних заходах із реалізації стратегічних намірів ЄС у регіоні Центральної Азії. Наголошено, що основними стратегічними завданнями ЄС у регіоні є: налагодження співпраці в енергетичній сфері, розвиток мережі транспортних комунікацій, сприяння в боротьбі з розповсюдженням наркотиків із Центральної Азії до Європи, розв'язання проблеми міграції. Визначено основні етапи вироблення стратегії ЄС у регіоні, показано практичні аспекти її реалізації, з'ясовано перспективи поглиблення співробітництва ЄС із пострадянськими державами Центральної Азії.

Ключові слова: стратегія, політика, Європейський Союз, Центральна Азія, пострадянські держави, енергетична безпека, транспортно-комунікаційні проекти, наркотрафік, міграція.

Регіон Центральної Азії, у якому розташовані п'ять пострадянських країн (Казахстан, Киргизія, Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан), дослідники зазвичай розглядають як геополітичну цілісність, що зумовлена географією, спільним історичним минулим, тісними економічними зв'язками, етнокультурною і релігійною близькістю народів регіону [1-6]. Наразі, попри конкуренцію у боротьбі за виживання і розвиток, пострадянські держави Центральноазіатського регіону (ЦАР) мають цілу низку спільних інтересів і завдань, спрямованих на зміцнення їхнього суверенітету, забезпечення безпеки, розв'язання соціально-економічних проблем. Розв'язати весь комплекс проблем, як показує досвід провідних світових потуг, можна за умови розуміння політичною елітою країни основних тенденцій розвитку сучасного світу і вмілого використання задля розв'язання внутрішніх проблем зовнішньополітичного інструментарію.

Зовнішньополітичні орієнтації політичних еліт у країнах регіону в цілому формуються на засадах усвідомлення власних національних та регіональних інтересів і складаються як синтетична конфігурація основних схем зовнішньої орієнтації країн Центральної Азії – євроатлантичної, євразійської, тюрксько-ісламської, китайської тощо – в міру їх адаптації до локальних умов та інтересів. Одним з важливих чинників, що впливають на процеси в Центральній Азії, є зовнішньополітична активність провідних світових та регіональних держав. Подальше посилення стратегічного суперництва, елементи якого вже проявляються сьогодні в центральноазіатському регіоні, породжує нові розбіжності, але вже не на ідеологічній, а на геополітичній і економічній основах. Серед світових та регіональних держав, що справляють значний вплив на формування геополітичної ситуації і намагаються просувати свої інтереси в Центральній Азії, особливо виділяються Російська Федерація, Сполучені Штати Америки, Китайська Народна Республіка, Туреччина, Іран, Пакистан, Індія і Європейський Союз (ЄС). Аналіз політики ЄС у Центральноазіатському регіоні, що доволі досліджена в літературі [7–13], і є предметом даної статті.

Великої зацікавленості в регіоні на початку 1990-х рр. ЄС не виявляв, утім до середини 1990-х років Євросоюз розробив для Казахстану, Узбекистану, Киргизії та Туркменістану зорієнтовані на ситуацію в цих країнах і на реальні інтереси Євросоюзу Угоди з партнерства і кооперації (набули чинності в 1999 р.). Угоди, зокрема, передбачали щорічні двосторонні зустрічі між членами урядів цих країн і Радою ЄС із кооперації, а також регулярні зустрічі членів Європарламенту з депутатами парламентів центральноа-

зіатських країн. Також країнами регіону були укладені договори, що визначали порядок іноземних інвестицій і транспорту в енергетичному секторі.

Із Таджикистаном, що в 1992–1997 рр. перебував у стані громадянської війни, постійна співпраця ЄС розпочалася фактично у 2004 р. На деякий час було "заморожено" співпрацю ЄС із Туркменістаном, приводом для чого стала політика ізоляціонізму, що її під прикриттям офіційно визнаного ООН статусу "постійного нейтралітету" проводив політичний режим першого президента Туркменістану С. Ніязова.

Основним інструментом співпраці ЄС із державами Центральної Азії із середини 1990-х років стала Програма технічної допомоги для країн СНД (TACIS). Технічна допомога була покликана змінити рамкові умови, створити стабільні політичні режими, сприятливі для західних інвесторів. Створена як система заходів для супроводу інвестицій, вона переросла в найважливіший напрям політики ЄС у регіоні. Метою програми TACIS стали сприяння переходу до ринкової економіки і зміцнення принципів демократії та верховенства права в державах-партнерах. Програма реалізовувалася за допомогою державних інституцій і неурядових організацій і на загальноєвропейському рівні, і на рівні держав – членів ЄС. Трьома основними напрямками програми TACIS стали: стабілізація і попередження конфліктів; ліквідація джерел політичної і соціальної напруженості; створення сприятливих умов для торгівлі та інвестицій.

Окрім програм, що здійснювалися безпосередньо в країнах регіону, у рамках TACIS у Центральній Азії було започатковано дві міжрегіональні програми – TRACESA (Transport Corridor Europe – Caucasus – Asia – Транспортний коридор Європа – Кавказ – Азія), прийнята в 1993 р., і INOGATE (Міждержавне транспортування нафти і газу у Європу), прийнята в 1995 р. Перша передбачала створення системи безперешкодного проходження вантажів, друга – розробку міждержавного регулювання діяльності газо- і нафтопроводів.

Також було започатковано дві програми, спрямовані на забезпечення безпеки ЄС: CADAP (The Central Asia Drug Action Programme) і BOMCA (Border Management Programme for Central Asia). Програма CADAP, спрямована на протидію розповсюдженню наркотиків у Центральній Азії, передбачала насамперед підтримку розвитку прикордонних сил у країнах регіону для боротьби з торгівлею наркотиками. З нею перегукувався проект BOMCA – програма ЄС щодо поліпшення управління кордонами в Центральній Азії, що здійснювалася спільно з ООН і мала на меті підвищення безпеки кордонів.

Інтерес ЄС до надійності місцевих кордонів (особливо кордонів з Афганістаном) пояснювався, не в останню чергу, тим, що відродження "Великого шовкового шляху" зі Сходу на Захід розпочалося саме з торгівлі наркотиками: у 1990-ті роки 70 % героїну надходило до Європи через Центральну Азію. Для Таджикистану, через який переважно ішов героїн, навіть розробили спеціальну програму ADMIT у рамках програми CADAP. Програма BOMCA, започаткована у 2003 р., здебільшого фінансувалася ЄС, інша частина коштів надходила за Програмою розвитку ООН [13].

До терористичних актів у вересні 2001 р. політика ЄС у Центральній Азії визначалася такими інтересами: забезпечення альтернативних джерел енергопостачання, припинення наркотрафіку, політична стабілізація країн регіону, тобто зміцнення стратегічних позицій у Центральноазіатському регіоні.

Після терористичних актів 11 вересня 2001 р. Захід (у першу чергу США) по-новому підійшов до оцінювання стратегічної ролі Центральноазіатського регіону. Узбекистан, Таджикистан і Туркменістан стали членами створеної США антитерористичної коаліції. Євросоюз, який перебував у цей період у процесі активної політичної консолідації та розробляв новий європейський договір і спільну зовнішню і безпекову політику, у стосунках із Центральною Азією спробував вийти зі стратегічної тіні США і визнав за можливе включитися в геополітичну гру як самостійний суб'єкт. На відміну від США, об'єднана Європа ставила на перше місце не військово-технічні, а економічні аспекти співпраці з країнами ЦАР.

Утім, під претекстом боротьби з тероризмом, ЄС визнав за необхідне поставити свої відносини з п'ятьма центральноазіатськими державами на нову політичну й організаційну основу. Особливу увагу було приділено державам, що межують з Афганістаном. При розробці відповідної стратегії ЄС треба було вирішувати, яким чином слід урахувати своєрідність традиціоналістських політичних культур центральноазіатських держав, як побороти "імунітет" правлячих еліт проти демократичних реформ тощо.

У жовтні 2001 р. провідні політики ЄС відвідали Туркменістан, Узбекистан і Таджикистан, а рік по тому Єврокомісія прийняла Стратегію для Центральної Азії на термін до 2006 р. Як довгострокові були визначені такі завдання: стабілізація регіону шляхом демократизації та економічного співробітництва, протидія ісламізації регіону і його поступова інтеграція до сфери впливу ЄС, боротьба з наркотрафіком і нелегальною міграцією до Європи через країни Центральної Азії. Зацікавленість у більш тісній співпраці з ЄС виявили й країни регіону – учасники антитерористичної коаліції, свідченням чого стала висловлена Узбекистаном готовність вийти за межі чинної Угоди щодо партнерства і кооперації з ЄС. Утім, трагічні події у травні 2005 р. в узбецькому Андижані, коли офіційний Ташкент санкціонував розстріл мирної демонстрації, стали на заваді поглибленій співпраці Узбекистану з ЄС.

Початком нового етапу у відносинах ЄС із державами ЦАР стало прийняття у 2007 р. за ініціативи ФРН "Стратегії в Центральній Азії", розрахованій на період до 2013 року [14]. З метою досягнення політичної стабілізації в регіоні Євросоюз запропонував країнам ЦАР поділитися своїм досвідом в таких питаннях, як верховенство права, відповідальне державне управління, права людини, демократизація, регіональне співробітництво, безпека, економічний і соціальний розвиток. Передання досвіду мало відбуватися шляхом політичного діалогу, що здійснюється на офіційному рівні й через неурядові організації. Діалог мав здійснюватися

на різних рівнях і в межах різноманітних програм: на рівні міністерств закордонних справ, у рамках Європейської ініціативи з освіти, ініціативи ЄС із правової держави, діалогу з питань прав людини і, нарешті, діалогу з питань енергетики [13].

У стратегії ЄС наголошувалось, що для реалізації своїх пріоритетів він використовує не тільки власні інструменти, але й діє в рамках інших програм, наприклад програм ООН, ОБСЄ, НАТО, міжнародних фінансових інститутів та інших організацій. Крім того, підкреслювалось у документі, що ЄС прагне вести відкритий і конструктивний діалог з Євразійським економічним співтовариством (ЄврАзЕС), Шанхайською організацією співробітництва (ШОС), Організацією договору про колективну безпеку (ОДКБ), іншими організаціями регіонального співробітництва [14].

Свою Стратегію ЄС передбачає реалізовувати на регіональному і двосторонньому рівнях. Пріоритетними напрямами двостороннього співробітництва визначались: права людини, економічна диверсифікація, енергетика, освіта тощо. Регіональне співробітництво спрямовувалось на боротьбу з організованою злочинністю, розповсюдженням наркотиків, торгівлею людьми і зброєю, тероризмом, а також мало зосередитись на питаннях міжкультурного діалогу, екологічних проблемах, управлінні водними ресурсами, міграції, охороні кордонів, транспортній інфраструктурі [14].

В економічному розділі Стратегії ЄС обіцяв підтримувати прагнення центральноазіатських держав вступити до СОТ і полегшити доступ їхньої продукції на європейські ринки. Також Євросоюз наголосив на важливості реалізації енергетичних проектів TRACECA і INOGATE для кращого використання економічного потенціалу Центральної Азії [14].

На доповнення до Стратегії в Центральній Азії в тому ж році ЄС прийняла Регіональну стратегію для підтримки Центральної Азії на період 2007–2013 рр., у якій визначено інструменти, за допомогою яких вона буде здійснюватися [13].

Таким чином, з прийняттям політичної стратегії нового партнерства щодо країн Центральної Азії на період 2007–2013 рр. започатковано новий етап центральноазіатської політики Європейського Союзу. Пріоритетними напрямами політики ЄС у ЦАР визначались: взаємодія у сфері енергетики, транспорту, боротьба із загрозами безпеці, зокрема такими, як наркотрафік, тероризм, нелегальна міграція.

Особливо актуальними для ЄС є енергетичні питання, позаяк ідеться про забезпечення власної енергетичної безпеки та необхідності диверсифікації поставок енергоносіїв. У зв'язку з цим особливий інтерес для Європейського Союзу становлять нафтогазові ресурси Центральної Азії, насамперед Казахстану та Туркменістану.

Політика забезпечення енергетичних інтересів ЄС. Перші ініціативи щодо співпраці в енергетичній сфері з країнами Центральної Азії Європейський Союз зробив, ґрунтуючись на оцінці потенціалу країн регіону у сфері виробництва, споживання та експорту вуглеводневих ресурсів. Проведене в 1995–1997 рр. у рамках проекту "Управління міждержавними нафтопроводами та газоппроводами" дослідження європейських компаній підтвердило, по-перше, достатність ресурсного потенціалу прикаспійських країн (нафти в Азербайджані та Казахстані й газу в Туркменістані та Узбекистані) для задоволення прогнозованих внутрішніх потреб і експорту значних обсягів нафти і газу на ринки країн Західної, Східної та Центральної Європи; по-друге, для реалізації цього потенціалу необхідно було розгорнути три напрями діяльності ЄС у країнах регіону: а) провести від-

новлення, раціоналізацію і модернізацію наявної між-державної нафтогазової інфраструктури; б) створити інституційну і правову базу, у рамках якої можна було б розвивати стабільні відносини у сфері торгівлі нафтою і газом; в) визначити необхідні нафтогазові експортні маршрути і укласти транзитні угоди, що надають гарантії і захист для забезпечення економічної життєздатності проектів і залучення необхідного фінансування [15].

Реалізацію енергетичної політики ЄС на центрально-азіатському напрямі передбачалося здійснювати в рамках програми INOGATE. До 2007 р. її фінансування велось у межах програми TACIS, що охоплювала не лише центральноазіатські, прикаспійські, але й причорноморські та закавказькі країни. Аналіз проектів програми INOGATE, реалізованих у період 1997–2001 рр. у Центральній Азії, показує, що енергетична політика Європейського Союзу в регіоні була сконцентрована на сприянні модернізації наявних нафто- і газопроводів і підтримці розвитку систем транспортування енергоресурсів на європейський ринок [16].

Після трагічних подій 11 вересня 2001 р. у США тема енергоресурсів у центральноазіатській політиці Європейського Союзу відійшла на другий план, натомість головну увагу ЄС було зосереджено на питаннях безпеки в регіоні. Свідченням цього є, наприклад, те, що Радою ЄС не було розглянуто пропозицію про заснування регіонального енергетичного діалогу щодо Каспійського басейну, яка містилася в оприлюдненому 17 жовтня 2002 р. документі "Центральна Азія: стан справ" Генерального секретаріату Ради. Також попри запровадження в липні 2005 р. посади спеціального представника Євросоюзу в Центральній Азії останній не отримав повноважень щодо обговорення із владою країн регіону енергетичних питань [12].

Отже, основним інструментом забезпечення енергетичних інтересів ЄС у Центральній Азії і Каспійському регіоні залишалась програма INOGATE. Під її егідою в листопаді 2004 р. на організованій Євросоюзом міністерській конференції в Баку була започаткована так звана "Бакинська ініціатива", яка передбачала зміцнення взаємодії у сфері енергетики між Євросоюзом, прикаспійськими державами і сусідніми з ними країнами. В узгодженій у Баку концепції країни-учасниці домовилися про створення чотирьох робочих груп, включно з групою розробки нових енергетичних проектів та залучення міжнародних фінансів для їх реалізації. Проте стримана позиція Казахстану і Туркменістану, зорієнтованих виключно на підтримання наявної нафтогазової інфраструктури, що використовувалася для експорту ресурсів у/через Росію, загальмувала розробку нових енергетичних проектів [12].

У 2006 р. у рамках "Бакинської ініціативи" відбулася друга міністерська конференція, у якій взяли участь ЄС, чотири пострадянські центральноазіатські країни (крім Туркменістану), а також прикаспійські та причорноморські країни. Головним підсумком конференції стала схвалена країнами "дорожня карта", яка включила в себе важливе положення про підтримку й активне просування відновлення наявної інфраструктури і розвитку нової енергетичної інфраструктури при відповідній фінансовій підтримці урядів, залученні міжнародних фінансових інститутів, технічної та фінансової підтримки Європейського Союзу [17].

Серйозним поштовхом для нарощування енергетичної складової центральноазіатської політики ЄС стали "газова війна" між Росією і Україною у 2005-2006 рр., що призвела до короткострокового скорочення транзиту російського газу до Європи, і російсько-білоруські суперечки в енергетичній сфері у 2007 р., причиною

яких стало підвищення Росією цін на енергоносії та введенням вивізних мит на російську нафту для Білорусі. Євросоюз змушений був активізувати свою діяльність у пошуку альтернативних шляхів забезпечення енергоресурсами, зосередивши увагу на регіоні Центральної Азії. Пріоритетність центральноазіатського напрямку було закріплено рішенням Європейської Ради в березні 2007 р. у затвердженому нею Плані енергетичної політики ЄС на 2007–2009 рр. [18].

Усвідомлення Євросоюзом значущості центральноазіатських вуглеводнів згодом зайшло відображення в розділі "Зміцнення енергетичних і транспортних каналів" Стратегії нового партнерства ЄС щодо Центральної Азії [14]. Також ЄС заявив про залучення Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) до енергетичних проектів у Центральній Азії.

Крім енергетичної співпраці з країнами регіону в рамках "Бакинської ініціативи", Європейський Союз у своїй центральноазіатській політиці активно використовує двосторонню енергетичну дипломатію. Зокрема, у 2006 р. Європейська комісія підписала меморандум про взаєморозуміння у сфері енергетики з Казахстаном, у 2008 р. подібний меморандум був підписаний із Туркменістаном. Енергетичний діалог ЄС із Казахстаном і Туркменістаном передбачає, зокрема, питання постачання казахстанських і туркменських енергоресурсів на європейський ринок, а також залучення європейських інвестицій у розвиток нафтогазової інфраструктури цих країн.

Також Європейський Союз висловив готовність надати політичну підтримку і допомогу розвитку енергетичного транспортного коридору Каспійське море – Чорне море – ЄС, у рамках якого визначив ряд базових напрямів розвитку газових мереж, кожна з яких, у свою чергу, включає список пріоритетних проектів. Так, одним із чільних напрямків транспортування енергоносіїв до країн ЄС було визначено коридор країни Каспійського моря – Близький Схід – Європейський Союз. У його межах передбачалася підтримка будівництва газопроводів "Туреччина – Греція", "Греція – Італія", "Туреччина – Австрія" [19]. Ішлося про те, що газ із Ірану, Іраку, Азербайджану, Туркменістану, Казахстану тощо має збиратися в Туреччині й далі транспортуватися до країн ЄС двома газогонами: "Туреччина – Греція – Італія" і "Туреччина – Болгарія – Румунія – Угорщина – Австрія". Тим самим передбачалося зменшити залежність від одного постачальника газу не тільки старих, а й нових членів ЄС.

З урахуванням іранської та іракської проблем, а також домовленостей щодо постачання азербайджанського газу через трубопровід "Туреччина – Греція – Італія", неабияк зросло значення центральноазіатського газу для постачання його через "Набукко" – проєктований магістральний газопровід 3,3 тис. км завдовжки в обхід України та Росії з Центральної Азії до країн ЄС, передусім Австрії та Німеччини. У січні 2007 р. Єврокомісія внесла проєкт "Набукко" у список транс'європейських мереж, що становлять найбільший інтерес для Євросоюзу.

У той же час у 2007 році глави Росії, Казахстану і Туркменістану підписали угоду, яка передбачала будівництво газопроводу вздовж східного узбережжя Каспійського моря (Прикаспійський газопровід), та його підключення до російської газопровідної мережі для прокачування туркменського і казахстанського газу у Європу територією Росії. Вони також прийняли рішення про модернізацію і розширення трубопроводу "Середня Азія – Центр". Таким чином, за проєктом будівництва Прикаспійського газопроводу інфраструктура експорту центральноазіатського газу залишилася практично без змін, а основний обсяг газу, як і раніше, мав доставлятися в Росію й експортуватися у Європу за участю Росії.

Важливим з погляду політики забезпечення енергетичних інтересів у Центральній Азії стало будівництво за технічної підтримки ЄС Південнокавказького газопроводу за маршрутом Баку – Тбілісі – Ерзурум. Він був прокладений паралельно з нафтопроводом "Баку – Тбілісі – Джейхан". Тим самим Азербайджан був підключений до турецького магістрального газопроводу, по якому каспійський газ постачається у Європу. При цьому 25,5 % акцій належать європейській компанії "Брітіш Петролеум" [20], яка на час введення в експлуатацію Південнокавказького газопроводу була представлена у двох із трьох найбільших нафтогазових проєктів у Казахстані.

В опублікованому у 2008 р. Єврокомісією Другому стратегічному огляді енергетики ЄС одним із пріоритетних напрямів розвитку інфраструктури, що відповідає енергетичним інтересам Євросоюзу, було визначено створення Південного газового коридору, яким мало здійснюватись постачання газу з Каспійського регіону та країн Близького Сходу до ЄС. Як можливі країни-постачальники газу для Південного коридору Євросоюз визначив Азербайджан, Туркменістан, Ірак, а в довгостроковій перспективі – Узбекистан та Іран [21]. Попри те, що 2009 р. на прязькому саміті з питань Південного коридору не було досягнуто суттєвих домовленостей із Туркменістаном, Казахстаном і Узбекистаном щодо розвитку даного напрямку, Південний коридор залишається одним із пріоритетів ЄС.

Таким чином, в основі енергетичних інтересів Європейського Союзу в Центральній Азії лежить завдання сприяння участі європейських компаній у проєктах видобування нафти й газу в Центральноазіатському регіоні та їх транспортування на європейський ринок. При цьому використання енергетичного потенціалу Центральної Азії з погляду інтересів ЄС означає не тільки забезпечення стійкого видобутку енергоресурсів у регіоні та їх доставки на європейські ринки, а й вкладення інвестицій в енергетичний сектор центральноазіатських країн. Крім того, зусилля ЄС спрямовані на розробку альтернативних напрямків експорту центральноазіатських енергоресурсів на європейський ринок.

Основними об'єктами енергетичної політики ЄС у Центральній Азії є Казахстан і Туркменістан, які мають найбільші розвідані ресурси нафти й газу та експортні можливості. Так, уже за підсумками 2010 р. Казахстан займав п'яте місце у списку постачальників нафти до країн ЄС, його поставки становили близько 6 % усього імпорту Євросоюзу, при цьому Казахстан має добрі перспективи щодо нарощування обсягів експорту нафти [22]. Не менш привабливими для ЄС є перспективи постачання природного газу з Туркменістану, обсяг доведених запасів якого становить близько 8 трлн куб. м [23]. Таким чином, роль поставок центральноазіатського газу на європейський енергетичний ринок зростатиме.

Транспортна політика ЄС у Центральній Азії. Транспортна складова є невід'ємною частиною політики забезпечення економічних і енергетичних інтересів ЄС у Центральній Азії. При безпосередньому технічному і фінансовому сприянні Євросоюзу та з підписанням багатосторонньої угоди в 1998 р. започатковано програму створення мультимодального транспортного коридору Європа – Кавказ – Азія (TRACECA), маршрут якого з Південно-Східної Європи через Чорне море, Південний Кавказ, Каспійське море пролягає до Центральної Азії. Програма спрямована на розширення можливостей доступу країн Південного Кавказу і Центральної Азії до європейського та світового ринків через створення нових транспортних маршрутів, а також установа зв'язку локальної транспортної системи із транс'європейськими мережами. З погляду інтересів ЄС розвиток TRACECA та-

кож зміг би забезпечити гарантований доступ енергоресурсів прикаспійських країн на європейський ринок.

У рамках програми TRACECA, названої також відродженням Великого шовкового шляху, Євросоюз реалізував у Центральній Азії ряд інвестиційних проєктів і проєктів технічної допомоги розвитку регіонального транспортного сполучення. За підтримки ЄС реалізовано проєкти реструктуризації залізничної галузі країн регіону, розробки техніко-економічного обґрунтування для нової залізничної гілки між Ферганською долиною, Бішкеком (Киргизстан) і Кашгаром (КНР). За фінансового сприяння ЄС реалізуються проєкти розширення навігаційного каналу порту в м. Туркменбаши, відновлення ділянки узбецької залізниці Термез – Галаба, який сполучає Узбекистан з Афганістаном, інші інфраструктурні проєкти [24].

Євросоюз, таким чином, надає підтримку країнам регіону не тільки в плані реконструкції транспортної інфраструктури, а й щодо розвитку транспортної системи, по якій торговельні потоки з Китаю могли б через країни Центральної Азії спрямовуватися у Європу. Так, у 2006–2015 рр. Європейський Союз реалізував у Центральній Азії довгострокову стратегію розвитку транспортного коридору Європа – Кавказ – Азія, в основу якої були покладені рекомендації чотирьох робочих груп із розвитку у сфері залізничного й автомобільного транспорту, цивільної авіації, забезпечення безпеки на транспорті та модернізації транспортної інфраструктури. Основний акцент зроблено на створенні стійкого інфраструктурного ланцюга мультимодальних перевезень із поступовою інтеграцією коридору у транс'європейські транспортні мережі. У зв'язку з цим Європейський Союз продовжує надавати підтримку проєктам розвитку міждержавної системи транспорту в Центральній Азії з її подальшою "прив'язкою" до європейської інфраструктури. Наприклад, у 2007–2011 рр. Європейський Союз профінансував проєкти розвитку порту Актау (Казахстан), а також створення мережі логістичних центрів для країн Центральної Азії.

Таким чином, ЄС приділяє значну увагу розвитку транспортних комунікацій у Центральній Азії як складової частини проєкту створення транспортного коридору для здійснення зростаючого торгового обміну країн Європи з Китаєм за маршрутом "Нового Шовкового шляху".

Боротьба із загрозами безпеці в регіоні. Одним із пріоритетних напрямів центральноазіатської політики Європейського Союзу є боротьба з викликами і загрозами безпеці. Основними викликами безпеці в Центральній Азії Євросоюз вважає міжнародний тероризм, екстремізм, організовану злочинність, нелегальну міграцію. Значне занепокоєння ЄС також викликає проблема нелегального обігу наркотиків, адже саме регіоном Центральної Азії пролягає так званий північний маршрут наркотрафіку, за яким наркотики з Афганістану доставляються в Росію і далі в країни Євросоюзу. За оцінками Управління ООН із наркотиків і злочинності, велика частина центральноазіатського наркотрафіку проходить через територію Таджикистану, після чого наркотики потрапляють у Киргизстан і Казахстан, потім переправляються в Росію та ЄС. Крім того, контрабанда наркотиків здійснюється через територію Узбекистану. За матеріалами доповіді про наркотики Управління ООН із наркотиків і злочинності за 2010 р. 25 % усього афганського героїну, що становить близько 95 т, щороку в незаконний спосіб потрапляє з Афганістану в країни Центральної Азії, а звідти – у Росію та європейські країни [25].

Окрім героїну, до країн Центральної Азії щорічно нелегально ввозяться близько 120-130 т опію, переважно для споживання в республіках Центральної Азії та Росії. За оцінками Управління ООН із наркотиків і зло-

чинності, на території Афганістану виробництво опію-сирцю, з якого згодом виготовляються героїн і опіум, у 2009 р. становило 6900 т, а частка Афганістану в загальносвітовому незаконному виробництві опію – 89 % [25]. Навіть присутність коаліційних сил з підтримки миру у Афганістані не сприяла зниженню рівня виробництва наркотиків у цій країні; навпаки, обсяги виробництва опію-сирцю у Афганістані продовжували зростати [25].

Перші кроки щодо розробки стратегії боротьби з наркотрафіком у Центральній Азії ЄС здійснив у 1996 році, коли включив пункт про надання допомоги країнам регіону через програму TACIS до списку першочергових заходів боротьби з наркотрафіком на загальноєвропейському рівні. У період 1997–2002 рр. зусилля ЄС були спрямовані на розробку регіонального плану дій із боротьби з наркотиками. При цьому у 2001 р. ЄС започаткував програму CADAP (Програма із запобігання розповсюдженню наркотиків у Центральній Азії) з метою сприяння країнам регіону в боротьбі з наркотрафіком. Програма спрямована на поетапне впровадження в країнах Центральної Азії європейських і міжнародних практик у сфері боротьби з нелегальним обігом наркотиків. У рамках програми CADAP ЄС підтримує реалізацію проектів посилення контролю на повітряних, морських і сухопутних міждержавних кордонах, створення регіональної бази даних щодо злочинів у сфері наркотиків, підтримки центрів моніторингу споживання наркотиків, а також Агенцію з контролю за наркотиками в Таджикистані.

У 2002 р. представники ЄС і держав Центральної Азії, за винятком Туркменістану, підписали План дій із боротьби з наркозагрозою в Центральній Азії. Планом передбачені взаємодія ЄС і країн регіону у здійсненні контролю за нелегальним обігом наркотичних речовин, скорочення споживання наркотиків у країнах регіону, а також боротьба з "відмиванням" грошей. Стратегія ЄС щодо запобігання нелегальному обігу наркотиків у Центральноазіатському регіоні передбачає також сприяння країнам у зміцненні кордонів, насамперед між Таджикистаном, Узбекистаном і сусіднім з ними Афганістаном. З метою зміцнення безпеки кордонів у Центральноазіатському регіоні Євросоюз розробив у 2003 р. програму WOMCA, спрямовану на боротьбу із транснаціональними загрозами тероризму і організованої злочинності в регіоні. Одним із основних завдань програми є боротьба з наркотрафіком на кордонах країн Центральної Азії та Афганістану.

У 2004–2008 рр. ЄС надавав підтримку здійсненню низки проектів у рамках WOMCA, спрямованих на організацію навчальних курсів для співробітників прикордонної служби, сприяння посиленню контролю в аеропортах, а також модернізацію інфраструктури прикордонних переходів. Загалом напрямки діяльності програми WOMCA були нерозривно пов'язані з програмою CADAP, а реалізація цих проектів у країнах регіону здійснювалася за допомогою Програми розвитку ООН за фінансової підтримки Євросоюзу. Загальний бюджет програми WOMCA в період із 2003 по 2010 р. становив близько 27,6 млн євро [26], при цьому основні кошти були виділені з бюджету ЄС.

За безпосереднього сприяння Європейського Союзу був створений Центральноазіатський регіональний інформаційний координаційний центр, основними завданнями якого стали координація дій країн регіону і проведення міжнародних операцій з боротьби з незаконним обігом наркотиків, а також збирання, аналіз і обмін інформацією із транскордонної злочинності, пов'язаної з контрабандою наркотиків. Таким чином, Євросоюз докладає значних зусиль у сфері боротьби з наркотрафіком у регіоні. При цьому рівень наркопотуку, що йде з Афганістану до країн регіону, як і раніше, залиша-

ється високим, а таджицько-афганський кордон – недостатньо контрольованим.

Ще одним пріоритетним напрямом центральноазіатської політики Євросоюзу після подій 11 вересня 2001 р. і початку військової операції країн НАТО у Афганістані стала боротьба з тероризмом. ЄС відреагував на терористичні акти 2001 р. прийняттям першого Плану дій із боротьби з тероризмом, у якому були визначені завдання поліпшення оперативного співробітництва поліцейських і розвідувальних служб країн ЄС і третіх країн, боротьби з фінансовою основою терористичних груп і взаємодії зі США у цій сфері. Також після початку військової операції у Афганістані на позачерговій зустрічі міністрів 17 жовтня 2001 р. був прийнятий План дій ЄС. У ньому країни Євросоюзу заявили про необхідність урядування регіонального виміру стабілізації Афганістану, з центральноазіатським напрямом включно, при плануванні політики ЄС [27]. Натомість робоча група Ради ЄС зі Східної Європи та Центральної Азії в кінці 2001 р. представила на затвердження проект короткострокових напрямів політики ЄС у Центральній Азії. До списку основних напрямів було включено питання розширення політичного діалогу з країнами Центральної Азії для підтримки міжнародної антитерористичної коаліції, постталібського режиму, транзиту гуманітарних вантажів до Афганістану, а також перелік заходів щодо скорочення факторів, що заохочують екстремізм [28].

Реалізація даних напрямів політики сприяла посиленню взаємодії ЄС із центральноазіатськими країнами, що межують із Афганістаном. Крім того, забезпечення інтересів ЄС у сфері боротьби з тероризмом у регіоні передбачало виконання таких завдань, як сприяння зміцненню силових структур країн Центральної Азії і зменшення бідності в країнах регіону. Діяльність, спрямована на підтримку силових структур, мала велике значення не тільки в боротьбі з тероризмом, але й у стримуванні нелегального обігу наркотиків з Афганістану. Проблему зменшення бідності ЄС розглядав як важливий напрям з погляду звуження соціальної бази тероризму та екстремізму.

Політика ЄС у сфері боротьби з тероризмом у Центральної Азії в період 2002–2004 рр. була зосереджена на забезпеченні підтримки дій країн ЄС у Афганістані, наданні сприяння зменшенню бідності в країнах регіону. У зв'язку з цим передбачалося збільшення обсягів допомоги ЄС регіону в рамках програми TACIS.

Розширюється й набір напрямів та інструментів політики ЄС у сфері боротьби з тероризмом у регіоні. При цьому, на тлі ослаблення дестабілізуючого впливу афганського фактора, регіон Центральної Азії продовжував залишатися зоною активної терористичної та екстремістської діяльності. Так, у 1999–2001 рр. Ісламський рух Узбекистану вчинив вторгнення на територію Киргизстану та Узбекистану, а також здійснив серію терористичних актів у столиці Узбекистану. Урешті, загострення загрози екстремізму і тероризму в Центральній Азії стало одним із визначальних чинників вироблення нової регіональної стратегії Євросоюзу.

Ще однією актуальною проблемою безпеки в Центральноазіатському регіоні ЄС вважає нелегальну міграцію. Попри прогнози про широкомасштабну міграцію в країни ЄС із республік пострадянської Центральної Азії, основним напрямом міграції з країн регіону є Росія, на територію якої перебувають близько 80 % центральноазіатських мігрантів [29, с. 117]. Для регулювання міграційних процесів у Центральній Азії ЄС передбачає використання механізмів програми WOMCA і сприяння митним органам країн регіону.

Отже, Європейський Союз стає доволі активним учасником безпекових проектів у Центральноазіатському регіоні. Під його егідою реалізуються: Програма з управління кордонами в Центральній Азії (BOMCA), Програма TACIS із боротьби з наркотиками (CADAP), Програма міжнародного співробітництва між ЄС і країнами-партнерами з організації транспортного коридору Європа – Кавказ – Азія (TRACECA) і Програма постачання нафти і газу до Європи (INOGATE).

Основним завданням Програми з управління кордонами в ЦАР – BOMCA є допомога ЄС п'яти пострадянським країнам ЦАР у підвищенні ефективності управління своїми кордонами. Стратегія програми полягає у прямому сприянні прикордонним постам з метою модернізації управління кордонами [30, с. 17]. Водночас програма передбачає вдосконалення процесу управління кордонами в таких питаннях, як правові засади, організаційна структура, людські ресурси, корупція, нестабільність у прикордонних районах тощо. Програма охоплює кілька секторів діяльності, для яких пропонуються кілька проектів. У той же час кожен проект адаптований до особливостей країни регіону. Програму BOMCA логічно взаємодоповнюють інші програми допомоги Європейської комісії, а саме Програма ЄС із розвитку митниці та Програма боротьби з наркотиками.

Стратегічна мета іншої програми ЄС – TRACECA – полягає у сприянні створенню регіональної транспортної інфраструктури. Головний акцент у програмі зроблено на побудові допоміжних об'єктів, підвищенні пропускної здатності інфраструктури прикордонних пунктів і сприянні підписанню міждержавних угод про переміщення товарів і транспортних засобів із цього коридору [8, с. 133].

Програма TRACECA тісно пов'язана з більш широкою європейською ініціативою – Програмою постачання нафти і газу до Європи INOGATE, у рамках якої надається технічна допомога зі створення транспортної інфраструктури пострадянського простору. Програма INOGATE є однією з найбільш довгострокових програм технічної допомоги у сфері енергетики, яку фінансує ЄС у цьому регіоні. Програма була розпочата в 1996 р. і працює в рамках Бакинської ініціативи та Східного партнерства. Основною метою програми є зменшення залежності від викопних видів палива, підвищення енергетичної безпеки та пом'якшення наслідків зміни клімату. Регіональний секретаріат INOGATE в ЦА розташований у Ташкенті. Програма INOGATE передбачає чотири завдання: конвергенцію енергетичних ринків на основі принципів внутрішнього енергетичного ринку ЄС з урахуванням особливостей країн-партнерів; підвищення енергетичної безпеки шляхом розв'язання питань експорту/імпорту енергоносіїв, диверсифікації поставок, транзиту енергоносіїв і попиту на енергоносії; підтримку розвитку сталої енергетики, включаючи підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії та управління попитом; залучення інвестицій в енергетичні проекти загального та регіонального інтересу [11, с. 45].

Утім, реалізація програм TRACECA і INOGATE йде повільно, оскільки зіштовхується з активною протидією з боку Росії та КНР, а також через нескоординовану позицію ЄС. Ідеться передусім про фактичне небажання таких впливових країн ЄС, як Німеччина і Великобританія, що мають особливі інтереси в Центральній Азії, сприяти активнішій роботі в регіоні Європейської комісії.

17 червня 2019 р. Рада ЄС ухвалила оновлену стратегію щодо Центральної Азії, яка має сприяти економічному розвитку, зміцненню демократії та прав людини в регіоні. У повідомленні про ухвалення нової стратегії на засіданні Ради ЄС у Люксембурзі наголошувалось, зокрема, про намір Євросоюзу укласти та

впровадити амбітні та взаємовигідні Угоди про посилене партнерство та співробітництво (EPCA) із зацікавленими країнами регіону, позаяк ці угоди залишаються наріжним каменем взаємодії ЄС із Центральною Азією [31]. Також у повідомленні йшлося про те, що сфера відносин ЄС пов'язана з готовністю окремих країн Центральної Азії до проведення реформ і зміцнення демократії, прав людини, верховенства права та незалежності судової влади, а також для модернізації та диверсифікації економіки, у тому числі шляхом підтримки приватного сектора, зокрема малих і середніх підприємств, у вільній ринковій економіці [31].

Важливість центральноазіатського напрямку зовнішньої політики ЄС засвідчив візит Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки Федеріка Могеріні до столиці Киргизстану – Бішкека – на початку липня 2019 р. Підводячи підсумки проведеної в Бішкеку зустрічі міністрів закордонних справ "Європейський Союз – Центральна Азія", Ф. Могеріні сказала, що форум був плідним, а основними його результатами назвала готовність укладення нової угоди щодо розширення співпраці з Киргизстаном, а також підписання документа про відкриття представництва ЄС у Туркменістані. Також очільниця європейської дипломатії у спільній з Європейським комісаром з міжнародного співробітництва та розвитку Невеном Міміцею заяві наголосила, що Євросоюз хотів би підтримувати країни Центральної Азії в їхньому прагненні стати більш стійкими в соціальній, економічній та екологічній сферах. Окрім іншого, ідеться у заяві, це передбачає зміцнення незалежних ЗМІ, створення умов для громадянського суспільства, а також розширення можливостей для молоді та жінок [32].

Отже, якщо оцінювати політику ЄС у Центральній Азії загалом, то можна характеризувати її як обережну і стриману, що пов'язано з переосмисленням політичними колами ЄС змін на євразійському просторі. На сучасному етапі геополітичний інтерес ЄС до регіону як такий практично відсутній. В економічному плані основним бар'єром, що заважає активному розвитку відносин ЄС із регіоном, є не так віддаленість Центральної Азії від Європи, як наявність різноманітних перешкод на кшталт високих тарифів на транспортування енергоносіїв із Центральноазіатського регіону й потенційної небезпеки окремих ділянок маршруту транспортування через наявність невирішених проблем між окремими країнами регіону.

Останнім часом ЄС продовжує демонструвати підвищений інтерес до ідей інтеграції й кооперації країн Східної Європи, Кавказу, Центральної Азії. Разом з тим зацікавленість Європейського Союзу у виході до Тихого океану, підсилення взаємодії із країнами АТР, що відбувається на тлі ослаблення комунікаційного значення РФ, диктує для європейських країн доцільність активнішого залучення території центральноазіатських держав як транспортного коридору. Слід особливо акцентувати увагу на тому, що головним гарантом (у тому числі фінансовим) успішної реалізації транспортних (причому не тільки енергетичних) проектів "Схід-Захід" залишається саме їхня європейська спрямованість.

Як показує досвід співпраці Євросоюзу з пострадянськими країнами Центральної Азії, ЄС зацікавлений у співпраці з країнами регіону передусім в енергетичних питаннях, позаяк ідеться про забезпечення власної енергетичної безпеки та необхідності диверсифікації поставок енергоносіїв. Крім того, у систему інтересів ЄС у Центральній Азії входить експлуатація транзитного транспортного потенціалу регіону з метою розвитку трансконтинентальної транспортної структури для сприяння торгівлі між Європою, Центральною Азією та Китаєм. Крім економічних аспектів, на передній план центральноазі-

атської політики Євросоюзу виходять питання зміцнення безпеки, загрозу якій становлять контрабанда наркотиків, що прямують із Афганістану через країни регіону до Росії, а потім Європи, поширення тероризму і екстремізму, а також дестабілізація Центральної Азії в разі погіршення ситуації у Афганістані.

На політичному рівні, особливо в сфері безпеки, важливість відносин ЄС із регіоном визначається вже тим фактом, що всі країни Центральної Азії є членами ОБСЄ. Ця обставина дозволяє їм розвивати безпосередні зв'язки з європейськими державами. За деякими оцінками, подальше розширення відносин із Центральною Азією буде однозначно корисним для ЄС у плані економічного й політичного процвітання. На думку низки європейських аналітиків, активніше економічне, політичне й дипломатичне проникнення ЄС у Центральною Азію, особливо в регіоні Каспію, перешкодило б надмірній присутності тут РФ, США, потенційно КНР, тим самим сприяючи зміцненню елементів стабільності не тільки в цьому регіоні, але й у Євразії загалом.

Список використаних джерел:

1. Левик Б. Пострадянські республіки Центральної Азії в умовах геополітичних викликів наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. / Б. Левик. – Донецьк : ТОВ "Східний видавничий дім", 2014.
2. Жангожа Р. Н. Новые независимые государства Центральной Азии в системе современных международных отношений / Р. Н. Жангожа. – К. : "Злагода", 2005.
3. Лаумулин М. Т. Центральная Азия в зарубежной политологии и мировой геополитике. Т. III. Геополитика и международные отношения (вторая половина ХХ – начало ХХІ вв.) / М. Т. Лаумулин. – Алматы : КИСИ при Президенте РК, 2009.
4. Казанцев А. А. "Большая игра" с неизвестными правилами: мировая политика и Центральная Азия / А. А. Казанцев. – М. : Некоммерческий фонд "Наследие Евразии", 2008.
5. Дорошко М. С. Держави пострадянського простору у світовій політиці / М. С. Дорошко, Н. В. Шлакова. – К. : Знання, 2010.
6. Волощенко І. О. Геополітичні інтереси світових центрів сили в Центральній Азії / І. О. Волощенко // Матер. наук. конф. "Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах"; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К., 2015. – С. 287-289.
7. Олкотт М. Б. Второй шанс Центральной Азии / М. Б. Олкотт. – М. : Московский центр Карнеги; Вашингтон : Фонд Карнеги за международный мир, 2005.
8. Казанцев А. А. Политика стран Запада в Центральной Азии: ключевые характеристики, дилеммы и противоречия / А. А. Казанцев. – М. : МГИМО-Университет, 2009.
9. Лаумулин М. Изменения в стратегии Европейского Союза в отношении Центральной Азии / М. Лаумулин // Центральная Азия и Кавказ. – 2011. – Т. 14. – Вып. 4. – С. 33-52.
10. Братерский М. Центральная Азия: регион экономической конкуренции России, КНР, США и ЕС / М. Братерский, А. Суздальцев // Центральная Азия и Кавказ. – 2009. – № 3(63). – С. 94-105.
11. Богатуров А. Д. Центральная Азия: "отложенный нейтралитет" и международные отношения в 2000-х годах / А. Д. Богатуров, А. С. Дундич, Е. Ф. Троицкий // Очерки текущей политики. – М. : НОФМО, 2010. – Вып. 4.
12. Малышева Д. Б. Центральноазиатский узел мировой политики / Д. Б. Малышева. – М. : ИМЭМО РАН, 2010.
13. Акказиева Г. И. Современная центральноазиатская политика Европейского Союза: тенденции развития [Электронный ресурс] / Г. И. Акказиева. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennaya-tsentralnoaziatskaya-politika-evropeyskogo-soyuza-tendentsii-razvitiya>
14. Погорельская С. В. Европейский союз в Центральной Азии – планы и реальность [Электронный ресурс] / С. В. Погорельская. – Ре-

жим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/evropeyskiy-soyuz-v-tsentralnoy-azii-plan-ya-i-realnost>

15. The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership [Electronical resources]. – Access mode: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/EU_CtrAsia_EN-RU.pdf
16. INOGATE: 1996-2000. Interstate Oil and Gas Pipeline Management (Project no. 92.01) [Electronical resources]. – Access mode: http://www1.inogate.org/inogate_programme/inogate_archives/publications/inogate.pdf
17. INOGATE Brochure 1996-2000 [Electronical resources]. – Access mode: http://www1.inogate.org/inogate_programme/inogate_archives/publications/inogate.pdf
18. Ministerial Declaration on Enhanced energy co-operation between the EU, the Littoral States of the Black and Caspian Seas and their neighbouring countries [Electronical resources]. – Access mode: http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caspian/doc/2006_11_30_astana_conclusions.pdf
19. Brussels European Council 8/9 March 2007 Presidency Conclusions. Annex I. European Council Action Plan (2007-2009). Energy Policy for Europe (EPE) [Electronical resources]. – Access mode: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st07/st07224-re01.en07.pdf>
20. Decision No 1364/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 laying down guidelines for trans-European energy networks [Electronical resources]. – Access mode: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi=lexplusprod/CELEX_Xnumdoc&lg=EN&numdoc=32006D1364
21. Southern Caucasus Pipeline (SCP). 2011 full year results and plans for 2012 [Electronical resources]. – Access mode: <http://www.bp.com/genericarticle.do?categoryId=9029616&contentId=7073662#7271001>
22. Second Strategic Energy Review: an EU energy security and solidarity action plan [Electronical resources]. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008DC0781:EN:HTML:N0T>
23. European Commission Directorate-General for Energy. Registration of Crude Oil Imports and Deliveries in the European Union (EU27). 2010 [Electronical resources]. – Access mode: <http://ec.europa.eu/energy/observatory/oil/doc/import/coi/eu-coi-from-extra-eu-2010-01-12.pdf>
24. BP Statistical Review of World Energy June 2011 [Electronical resources]. – Access mode: <http://www.bp.com/sectionbodycopy.do?categoryId=7500&contentId=7068481>
25. Pre-Feasibility and Feasibility Studies for Road Sections of the Termez-Dushanbe-Sary-Tash Road. Project No. EuropeAid/121985/C/SV/Multi [Electronical resources]. – Access mode: <http://www.traceca.org/fileadmin/fm-dam/TAREP/48fr/48fr3.pdf>
26. World Drug Report 2010. United Nations Office on Drugs and Crime [Electronical resources]. – Access mode: http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/World_Drug_Report_2010_lo-res.pdf
27. Border Management Programme in Central Asia [Electronical resources]. – Access mode: <http://www.bomca.eu/en/about-us.html>
28. Session extraordinaire du Conseil. Luxembourg, le 17 octobre 2001. Affaires Generales.12859/01 (Presse 368) [Electronical resources]. – Access mode: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/fr/gena/ACF2B79.pdf
29. Council of the EU. Working Party on Eastern Europe and Central Asia. EU Policy options on Central Asia. Brussels, 4 December 2001.14894/01 [Electronical resources]. – Access mode: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/01/st14/st14894.en01.pdf>
30. Боришполец К. П. Центральная Азия как региональный проект / К. П. Боришполец // Вестник МГИМО-Университета. – 2010. – № 2. – С. 112-123.
31. Бобокулов И. Современные тенденции развития региональных механизмов безопасности в Центральной Азии / И. Бобокулов // Центральная Азия и Кавказ. – 2009. – № 6(66). – С. 7-21.
32. Рада ЄС прийняла нову стратегію щодо Центральної Азії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1807530-rada-yes-priynala-onovlenu-strategiyu-schodo-tsentralnoyi-aziyi>
33. Мogerні: Євросоюз хоче бачити Центральну Азію сильною і стабільною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/30041797.html>

Надійшла до редколегії 12.12.19

M. Doroshko, Ph.D. (History), Prof.,
I. Voloshenko, Ph.D. (Politics),
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

EUROPEAN UNION POLICY IN THE CENTRAL ASIA POSTGRADUATE SPACE: THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS

Analyzing the European Union's policy towards the post-Soviet states of Central Asia, the authors focus on developing an EU strategy in the region, key areas of cooperation, practical measures to implement the EU's strategic intentions in the Central Asia region. The authors are convinced that the main strategic objectives of the EU in the region were: establishing cooperation in the energy sector, developing a transport network, helping to combat the spread of drugs from Central Asia to Europe, and solving the problem of migration. The main stages of the development of the EU strategy in the region are identified, the practical aspects of its implementation are shown, the prospects of deepening EU cooperation with the post-Soviet states of Central Asia are clarified.

Keywords: strategy, politics, European Union, Central Asia, post-Soviet states, energy security, transport and communication projects, drug trafficking, migration.

Н. Дорошко, д-р истор. наук, проф.,
 И. Волошенко, канд. полит. наук
 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПОЛИТИКА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА ОТНОСИТЕЛЬНО ПОСТСОВЕТСКИХ ГОСУДАРСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ

Проанализирована политика Европейского Союза на постсоветском пространстве Центральной Азии; внимание сосредоточено на выработке стратегии ЕС, основных направлениях сотрудничества, практических мероприятиях по реализации стратегических намерений ЕС в регионе Центральной Азии. Авторы убеждены в том, что основными стратегическими задачами ЕС в регионе являются: налаживание сотрудничества в энергетической сфере, развитие сети транспортных коммуникаций, содействие в борьбе с распространением наркотиков из Центральной Азии в Европу, решение проблемы миграции. Определены основные этапы выработки стратегии ЕС в регионе, показаны практические аспекты ее реализации, выявлены перспективы углубления сотрудничества ЕС с постсоветскими государствами Центральной Азии.

Ключевые слова: стратегия, политика, Европейский Союз, Центральная Азия, постсоветские государства, энергетическая безопасность, транспортно-коммуникационные проекты, наркотрафик, миграция.

УДК 327.37(470+477)

О. Кондратенко, д-р політ. наук, доц.
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Проаналізовано гео економічну сутність російської політики щодо України, яка призвела до кризи світового порядку загалом. Доведено, що метою російських євразійських інтеграційних проектів, зокрема таких як Євразійський економічний союз (ЕАЕС), є розширення свого гео економічного впливу на пострадянському просторі, передусім в Україні. Одним із головних завдань Російської Федерації є стримування зближення України з Європейським Союзом (ЄС) та Організацією Північноатлантичного договору (НАТО), у тому числі через її інтеграцію до євразійських структур. Однак російська агресія проти України звала нанівець будь-які перспективи інтеграції України до євразійських структур. Установлено, що через дестабілізацію України Російська Федерація прагне створити "сіру зону" нестабільності та своєрідний геополітичний і гео економічний буфер на кордоні із ЄС та НАТО.

Ключові слова: Російська Федерація, Україна, протистояння, гібридна війна, гео економічна політика.

Постановка проблеми. Україна, як і весь пострадянський простір загалом, є для Росії найважливішим об'єктом неімперської політики, спрямованої на відродження її великодержавності. Саме цим урешті пояснюється фактичне невизнання Російською Федерацією українського суверенітету, а також неприпустимість того, щоб Україна самостійно визначала свою внутрішню та зовнішню політику. У цьому контексті для РФ є абсолютно неприйнятним будь-яке зближення України з євроатлантичними структурами.

У РФ утвердився стереотип, що Українська держава, обравши шлях побудови ліберальної демократії й ринкової економіки, може спричинити подібні трансформації також у інших країнах пострадянського простору, передусім у самій Росії. Виходячи з цього, головним геостратегічним для РФ завданням щодо України є збереження її у "сірій", буферній (лімітрофній) зоні безпекового та економічного простору між РФ та ЄС і НАТО. Одним із основних російських сценаріїв є перетворення України на failed state шляхом використання цілого набору політичних, економічних та культурних інструментів впливу.

Провідні світові експерти стверджують, що без України всі великодержавні проекти Росії втрачають свій геополітичний та гео економічний сенс. Власне підсилення експансіоністського потенціалу РФ за рахунок економічних, демографічних і територіальних ресурсів України покликане задовольнити амбіції щодо розширення просторового впливу на пострадянському та інших регіональних просторах. У даному контексті Російська Федерація апробує весь набір важелів тиску на Україну, починаючи від економічного впливу, що полягає в силовому втягуванні її до євразійських інтеграційних структур, ведення торговельних воєн, закінчуючи неконвенційними методами, які включають геокультурну експансію в південно-східні регіони України, де етнічні росіяни й російськомовні громадяни становлять значний відсоток населення, або ж абсолютну більшість, як це було у випадку з нині анексованим Кримом.

Порівняно новим різновидом російської імперської експансії на теренах України є гібридна війна, у якій конфігурація використання воєнних і невоєнних методів коригується залежно від ситуації, що складається в конкретному просторовому та часовому відрізку. Одним з інструментів забезпечення російської політики на українському напрямі можна вважати експлуатацію стереотипних радянських міфів про історичну виключність Росії, а також окреслення нею особливого геополітичного, гео економічного та геокультурного ареалу, не менш відомого як "русский мир", представлений російською діаспорою та лояльними до Москви іноземцями різних континентів.

Мета статті. Метою публікації є дослідження реалізації гео економічної політики Російської Федерації щодо України в контексті гібридної війни, спрямованої на підірив суверенітету та незалежності України, а також перетворення її на "сіру зону" безпеки між Росією та євроатлантичними інститутами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході вивчення проблематики питання з'ясовано, що праці сучасних учених-політологів і експертів присвячено цілому спектру політики РФ щодо країн пострадянського простору, зокрема України. Так, американський політолог і державний діяч З. Бжезинський у своїй надзвичайно популярній роботі "Велика шахівниця" активно обстоює позицію небезпеки відновлення євразійської трансконтинентальної імперії (Гартленда) у будь-якому її форматі [1]. Підтверджує такі ідеї геополітичного пильнування майбутнього Євразії у своїй іменитій праці "Дипломатія" і відомий учений та політик Г. Кіссінджер. Більше того, він говорить про неприпустимість для США і Заходу в цілому сценарію зближення Росії з найбільш високотехнологічною економікою Європи – Німеччиною [2].

Загальним питанням інтеграційних процесів на пострадянському просторі та впливу на них політики Росії присвячені праці М. Макфола [3] і канадського вченого українського походження М. Молчанова [4], які розглядають євразійські інтеграційні процеси передусім як